

РЕСУРСНИЙ ПІДХІД У ПРОГРАМАХ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розкрито роль ресурсного підходу в підготовці майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах. Установлено, що ресурсний підхід до підготовки вчителя методологічно спирається на положення системного, антропологічного, особистісно-діяльнісного, акмеологічного, синергетичного, аксіологічного, компетентнісного підходів. Основу концепції підготовки майбутнього вчителя на засадах ресурсного підходу становлять ідеї врахування взаємозв'язку ресурсів (фізіологічних, психологічних, освітньо-професійних), зовнішнього впливу на особистість і її потенційних можливостей (інтелектуальних, духовно-моральних, трудових, професійно-компетентнісних, творчих) для забезпечення саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації вчителя.

Ключові слова: ресурсний підхід, концепція, педагогічна освіта, особистість, можливість, потенція, самореалізація, виховання, досвід.

Процес демократизації суспільства, інтеграції Української держави в європейське та світове співтовариство визначає спрямованість підготовки фахівців на формування компетентної, конкурентоспроможної особистості. Визначальним чинником розв'язання такого завдання є підвищення якості освітнього процесу в країні. Саме освіта дає можливість відтворювати й нарощувати інтелектуальні, духовні, економічні складові суспільства. Недаремно ЮНЕСКО оголосило ХХІ ст. століттям освіти. Знання, інтелект, професійна компетентність, загальна й інформаційна культура стають пріоритетними ознаками високоосвіченої особистості як головної продуктивної сили, від рівня підготовленості якої залежить характер розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Наукові пошуки з проблеми ресурсного підходу здійснено в таких напрямках:

- теоретичні питання щодо сутності ресурсів розвитку суб'єкта та їх видів (Р. Акбашева, С. Дружилов, Ю. Забродін, О. Кондаков, В. Марков, Т. Цецорина, О. Чаплигін, Т. Шамова та інші);
- зв'язок розвитку потенційних можливостей і самовдосконалення особистості (Б. Ананьєв, В. Зазикін, О. Ігнатюк, М. Каган, Л. Коган, Л. Мітіна, М. Ситникова, А. Хуторський та інші);
- формування духовного, творчого потенціалу особистості (Г. Гегель, І. Кант, О. Колісник, М. Мамардашвілі, Я. Пономарьов, Л. Сохань, Й. Фіхте, О. Хаустова та інші);
- розвиток професійних компетенцій на основі ресурсного підходу (В. Бодров, С. Валентей, С. Дятлов, А. Маркова, Л. Нестеров, О. Савченко, М. Ситникова, С. Шишов та інші);
- індивідуалізація в підготовці вчителя (С. Адам, В. Гриньова, Н. Гришанова, І. Ісаєва, Ю. Кулюткін, В. Лозова, Л. Ніколенко, Л. Рибалко, Т. Рогова, О. Скрипченко та інші).

Незважаючи на певні напрацювання у психолого-педагогічних дослідженнях щодо ресурсного підходу, актуальність проблеми й інтерес до неї ще не дістали всебічного розкриття, відсутні спеціальні педагогічні дослідження всього комплексу питань, пов'язаних із тлумаченням понять “ресурси”, “потенції” розвитку особистості, а також питання використання ресурсного підходу в підготовці майбутнього вчителя, у процесі реалізації якого створюються умови не лише виявляти й розвивати потенційні можливості студентів, а й готувати їх до професійної діяльності.

Мета статті – розкрити роль ресурсного підходу в реалізації завдань підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Аналіз наукової літератури [5] свідчить про те, що реформування освіти, визначення ролі людського фактора в усіх сферах суспільства передбачає переосмислення мети, завдань, розв'язання питань самовдосконалення, самореалізації, а також стимулювання школярів до розвитку свого потенціалу.

Протягом останніх років у педагогічній науці з'явилися праці [4; 7; 8], у яких автори, шукаючи шляхи підвищення ефективності навчально-виховної діяльності в підготовці майбутніх фахівців, зосереджують свою увагу на розвитку людини, яка як фізична істота є одночасно й істотою соціальною. Вона не лише вступає в політичні, організаційні, економічні відносини, а й водночас самовизначається як особистість, стає суб'єктом свого розвитку, що вимагає врахування в освітньому процесі ресурсів, тобто сукупності об'єктивно існуючих умов, засобів, резервних можливостей, необхідних для реалізації конкретних дій, які забезпечують ефективність навчання, виховання, саморозвитку особистості.

Ресурсний підхід дає змогу здійснювати цільове планування розвитку майбутнього вчителя не лише з позицій сьогодення, а й з позицій перспективи, спираючись на зону близьких і далеких можливих змін, тобто розглядаючи особистість у русі, забезпечуючи як підготовку, так і перепідготовку кадрів, випереджаючи інноваційні процеси в системі освіти, здійснюючи варіативне прогнозування, коли визначаються умови, засоби, зміст, джерела (ресурси) розвитку. Це дає можливість виявляти у процесі аналізу різні спектри одержаних результатів для вибору оптимального.

Урахування різних видів ресурсів у підготовці фахівців, спрямованих на створення умов самовдосконалення, пов'язане з активізацією резервних можливостей, які людина може використовувати в аспекті оптимальної самореалізації.

Таким чином, ресурсний підхід у підготовці майбутнього вчителя передбачає забезпечення диференціації, варіативності, інноваційності в будь-якій освітній діяльності, а також створення нових ресурсів.

Використання ресурсного підходу полягає також у тому, що він сприяє побудові освітнього простору, орієнтованого на розвиток індивідуальності, збагаченню теорії індивідуалізації навчання та виховання: домінування позиції в організації навчально-виховного процесу, що знаходить

вияв у принципах ергономічності, забезпечення індивідуальної траєкторії розвитку студента, реалізація його особистісного потенціалу та здійснення відповідних видів діяльності, позитивного зворотного зв'язку, спрямованого на виявлення змін у суб'єктному досвіді студента, індивідуального вибору змісту, форм і методів у різних видах діяльності, що забезпечує суб'єктну роль особистості в цій діяльності тощо.

У теоретичному й практичному планах ресурсний підхід сприяє ефективності використання особистісно орієнтованої парадигми формування особистості, основу якої становить визнання унікальності кожної людини в оволодінні нею нагромадженим людством досвідом, що неможливо без виявлення потенційних можливостей особистості, ресурсів, які сприяють успішності її розвитку й саморозвитку, а також самореалізації. Особистісно орієнтована підготовка передбачає визнання ролі студента в перспективі особистісного розвитку.

Посилення на основі ресурсного індивідуального підходу до організації навчально-виховного процесу особистісно орієнтованої парадигми розвитку особистості сприяє розв'язанню завдань вітчизняної освіти щодо підготовки майбутнього вчителя як висококваліфікованого фахівця, спроможного у своїй професійній діяльності до постійного самовиховання, самотвердження.

Дослідження засвідчило, що одним із компонентів системи підготовки майбутнього фахівця є формування індивідуальності особистості, яка концентрує, поєднує в собі біологічні, фізіологічні, соціально-духовні властивості, потреби, мотиви, інтереси, темперамент, здібності, особливості психологічних процесів (відчуття, увага, пам'ять, мислення, емоції, воля тощо), що дає змогу враховувати в підготовці педагога потенційне й реальне, спиратися не лише на соціальні фактори, умови розвитку особистості, а й на природні задатки, здібності, можливості людини.

Потенційне є джерелом перспективи, що відзначали Л. Божович, О. Леонт'єв, А. Макаренко, "найближчою зоною розвитку" (Л. Виготський).

У працях Б. Ананьєва, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе [1; 6] співіснують поняття "актуальна потреба", "актуальні здібності", "актуальні й потенційні характеристики" та "потенційна сфера мотивації" (В. Асєєв). Потенційне – це та "зона" (Л. Виготський), яку людина може перетворити в реальне, тобто особистість характеризує не лише те, що вона вже має, що реально в неї функціонує, а й те, що становить сферу можливостей розвитку.

Філософи розглядають особистість як аспекти внутрішнього світу людини, що характеризується унікальністю й реалізується в самопізнанні, самотворенні. Діалектика потенційного й актуального характеризує розвиток особистості. Постійна незавершеність як внутрішня умова здатності особистості до розвитку потребує відповідної організації професійної підготовки студентів. Загальні природні якості існують лише як можливість, і для того, щоб вони функціонували, перетворились на дійсність, необхідні сприятливі для цього умови [8].

Тому стрижнем ресурсного підходу у ВНЗ є побудова навчально-виховного процесу, спрямованого на виявлення, вивчення особистісних властивостей особистості, її потенційних можливостей, що забезпечує створення максимально оптимальних умов для розвитку індивідуальності кожного студента й усвідомлення ним свого "Я". Рівень вимог, навантаження, темп роботи мають відповідати особливостям студентів, зумовленим їхнім індивідуальним потенціалом, тобто освітній процес має бути організований так, щоб не створювати ситуації перевищення можливостей конкретної людини, не викликати підвищену втому, стреси, погіршення стану здоров'я.

Отже, потенційні можливості не завжди перетворюються в актуальні, тобто ті, що реально існують і в певний момент реально функціонують. Вони фактично можуть відбивати лише тенденцію розвитку особистості, досягнення успіхів у майбутньому.

Професійна підготовка має передбачати відповідний зв'язок зовнішнього впливу й саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації. Самобутність студента визначає певну орієнтацію цілей, завдань, зміст, форми, методи, технології, а також педагогічну підтримку в навчально-виховному процесі як умови його успішності. Але розвиток особистості одночасно вимагає її активності, спрямованої на розкриття особистих потенцій, усвідомленості потреб і дій, а також прийняття суспільних вимог і завдань.

Таким чином, цілеспрямована, спеціально організована система підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності на базі ресурсного підходу має бути спрямованою на використання тих резервів, які давали б змогу вийти на забезпечення більш високого рівня професійної підготовки й стати передумовою успішності їхньої пізнавальної діяльності, сприяючи підвищенню якості професійної компетентності, усебічному розвитку потенціалів студентів, що, у свою чергу, впливає на особистісне та професійне самовдосконалення й самореалізацію фахівця. Концепція дослідження ґрунтується на розумінні ресурсного підходу як процесу, що враховує внутрішні особливості розвитку (потенціали) особистості та зовнішні умови, взаємодія яких сприяє її професійному й особистісному розвитку. Концепція дослідження включає взаємопов'язані концепти, що забезпечують розкриття головної ідеї виконаної роботи.

Методологічний концепт ресурсного підходу передбачає опору на положення діалектичної філософії про людину як цілісне природне й соціальне явище, яка пізнає й перетворює світ і саму себе, наукові підходи до вивчення особистості; теорії діяльнісного підходу до розвитку особистості (Б. Ананьєв, Г. Балл, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та інші), про взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх факторів у розвитку особистості; філософські ідеї теорії освіти (Б. Гершунський, В. Краєвський, М. Култаєва та інші); діалектичний принцип взаємозв'язку й взаємозумовленості закономірностей і явищ об'єктивної дійсності.

Теоретичний концепт визначають ідеї: реформування та модернізації вищої освіти в Україні (В. Андрущенко, В. Биков, М. Згуровський, І. Зя-

зюн, В. Кремень, О. Мещанінов, М. Шкіль та інші); професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (В. Буряк, В. Гриньова, В. Євдокимов, С. Золотухіна, В. Лозова, А. Маркова, І. Прокопенко, В. Сластьонін та інші); взаємозв'язку теорії та практики у процесі підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності як цілісного психолого-педагогічного процесу, спрямованого на особистісне й професійне самовдосконалення, самореалізацію індивіда (О. Комарова, О. Кондаков, Т. Цецоріна, Т. Шамова, І. Якиманська та інші); організації навчального-виховного процесу у вищому навчальному закладі (С. Богомолів, В. Бобрицька, О. Ігнатюк, В. Михайличенко, Л. Настенко, О. Романовський, А. Троцько, Л. Шепелевич та інші); визначення ресурсів особистості (Л. Іларіонова, Л. Ллойд, Н. Наумова, М. Холодная, П. Щедровицька та інші); особистісно-професійного розвитку особистості (Б. Ананьєв, О. Бодальов, А. Деркач, Е. Зеєр, А. Реан, О. Леонт'єв та інші); розвитку "Я-концепції", пов'язаної із самореалізацією особистості (Арістотель, Л. Коган, М. Леонт'єв, С. Рубінштейн та інші); концепції особистісно орієнтованої освіти (І. Бех, Є. Бондаревська, І. Зязюн, А. Хуторський, І. Якиманська).

Технологічний концепт передбачає впровадження системи забезпечення підготовки майбутніх учителів на базі ресурсного підходу.

Концепція дослідження дала можливість визначити, що підвищенню ефективності підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності сприяє методолого-теоретичне обґрунтування ресурсного підходу як сукупності способів, прийомів виявлення, аналізу й забезпечення використання ресурсів і розвитку потенціалів особистості та розробка на його основі науково-методичної системи й упровадження її в навчально-виховний процес вищого навчального педагогічного закладу з урахуванням сучасних вимог, тенденцій, освітніх концепцій підготовки майбутніх учителів.

Конкретизовано, що реалізація системи підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності на основі ресурсного підходу буде ефективною за таких умов:

- формувати у студентів свідоме ставлення до врахування фізіологічних, психологічних, освітньо-професійних ресурсів розвитку особистості та позитивної мотивації саморозвитку особистісних потенціалів: інтелектуальних, духовно-моральних, професійно-компетентнісних, творчих;
- стимулювати студентів до виявлення активності в різних видах педагогічно спрямованої діяльності: навчально-пізнавальній, навчально-науковій, науково-дослідній, громадсько-виховній – для реалізації власних можливостей та самореалізації;
- забезпечити оволодіння студентами необхідними компетенціями для діагностування можливостей особистості в її самовдосконаленні й саморозвитку.

Висновки. Отже, встановлено, що ресурсний підхід до підготовки вчителя методологічно спирається на положення системного, антропологічного, особистісно-діяльнісного, акмеологічного, синергетичного, аксіоло-

гічного, компетентнісного підходів. Основу концепції підготовки майбутнього вчителя на засадах ресурсного підходу становлять ідеї врахування взаємозв'язку ресурсів (фізіологічних, психологічних, освітньо-професійних), зовнішнього впливу на особистість та її потенційних можливостей (інтелектуальних, духовно-моральних, трудових, професійно-компетентнісних, творчих) для забезпечення саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації вчителя. Освітній процес має бути реалізований так, щоб не створювати ситуації перевищення можливостей кожної людини.

Перспективним напрямом дослідження обраної проблеми визначено розробку діагностичного інструментарію для визначення потенційних можливостей особистості майбутнього фахівця – учителя загальноосвітньої школи.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человека / Б.Г. Ананьев. – М., 1997. – 380 с.
2. Выготский Л.С. Сознание как проблема психологии поведения / Л.С. Выготский // Собрание сочинений : в 6 т. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – С. 78–98.
3. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С.Ф. Клепко. – Полтава : ПОППО, 2006. – 328 с.
4. Кульчицька О.І. Соціально-психологічні фактори формування таланту / О.І. Кульчицька // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 1. – С. 1.
5. Рибалко Л.С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія / Л.С. Рибалко. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. – 443 с.
6. Рубинштейн С.Л. Эмоции. Психология эмоций / С.Л. Рубинштейн ; [под ред. В.К. Вильюнас]. – М. : МГУ, 1984. – С. 152–161.
7. Ситникова М.И. Культура самореализации преподавателя вуза в педагогической деятельности : монография / М.И. Ситникова. – М. ; Белгород : Изд-во БелГУ, 2007. – 280 с.
8. Сохань Л.В. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / Л.В. Сохань ; [за ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен]. – К. : Богдана, 2003. – 520 с

Стаття надійшла до редакції 29.08.2013.

Микитюк С.А. Ресурсный подход в программах подготовки будущих учителей

В статье раскрыта роль ресурсного подхода в подготовке будущих учителей в высших педагогических учебных заведениях. Установлено, что ресурсный подход в подготовке учителя методологически базируется на положениях системного, антропологического, личностно-деятельностного, акмеологического, синергетического, аксиологического, компетентностного подходов. Основу концепции подготовки будущего учителя на базе ресурсного подхода составляют идеи учета взаимосвязи ресурсов (физиологических, психологических, образовательно-профессиональных), внешнего влияния на личность и её потенциальных возможностей (интеллектуальных, духовно-моральных, трудовых, профессионально-компетентных, творческих) для обеспечения саморазвития, самосовершенствования, самореализации учителя.

Ключевые слова: ресурсный подход, концепция, педагогическое образование, личность, возможность, потенция, самореализация, воспитание, опыт.

Mykytiuk S. Resource-based approach in future teachers training programs

In the article the author focused attention on the role of the resource-based approach in future teacher training programs at higher educational establishments. It is established

that the resource-based approach in teacher training is based theoretically on the concepts of systematic, anthropological, activity, acmeological, synergetic, axiological and competency building approaches. The concept of future teacher training on the basis of resource-based approach is based on the ideas that interconnection of resources (physiological, psychological, educational and professional), external influence on personality and their potentials (intellectual, moral and spiritual, performance, professional and competence, creative) for teacher self-development, self-enhancement and self-actualization have to be considered. The article specifies that scientific and methodological system of future teacher training on the basis of the resource-based approach is grounded on the following points: formation of student's conscientious attention to personality development resources and positive motivation for self-development of personal potentials; stimulation of student's active participation in such training activities as educational, scientific, research to realize personal potentials and self-actualize; acquiring of definite knowledge and skills to diagnose personal abilities, self-develop and self-enhance. The author proves theoretically and practically that the resource-based approach influences the efficiency of personality-centered paradigm of personality formation based on acknowledging each personality's individual character of assimilating accumulated experience of humanity. It is stated that one of the components of future specialist training is formation of individual character of each personality that concentrates and integrates all biological, physiological, social and moral features, needs, motives, interests, temperament, abilities, specific character of psychological processes (sensation, attention, memory, thinking, emotions, will etc.) which makes it possible to consider in teacher training potentials and existing features basing not only on social factors, conditions of personality development but also on talents, abilities and potentials of a person.

Key words: *resource-based approach, concept, teacher education, personality, ability, potential, education, experience.*